

AXIOLOGICAL FOUNDATIONS OF GENDER EQUALITY: CONTEMPORARY SOCIO-PHILOSOPHICAL APPROACHES

Malikakhon Sodiqjonovna Ganiyeva

Researcher, Fergana State University,

Doctor of Philosophy (PhD) in Philosophy

Science ID: FFR-0526-0112

E-mail: malika.ganiev85_fsu@mail.ru

Fergana, Uzbekistan

ABOUT ARTICLE

Key words: gender equality, axiology, social values, social philosophy, social justice, human dignity, sustainable development, civil society, equal opportunities.

Received: 24.07.26

Accepted: 25.07.26

Published: 26.07.26

Abstract: This article examines the axiological foundations of gender equality from the perspective of contemporary social philosophy. Gender equality is interpreted as a fundamental value ensuring human rights, social justice, individual freedom, equal opportunities, and human dignity. Through a comparative analysis of classical and modern philosophical theories, the study explores the place of gender equality within the system of social values and its relationship with social stability, civil society, and sustainable development. The paper also analyzes international approaches and recent reforms implemented in Uzbekistan. It argues that gender equality should be regarded not merely as a legal or political principle but as an essential value underpinning social cohesion and democratic development.

GENDER TENGLIGINING AKSIOLOGIK ASOSLARI: ZAMONAVIY IJTIMOY-FALSAFIY YONDASHUVLAR

Malikaxon Sodiqjonovna G'aniyeva

Farg'ona davlat universiteti tadqiqotchisi,

falsafa fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

E-mail: malika.ganiev85_fsu@mail.ru

Ilmiy identifikatsiya raqami: FFR-0526-0112

Farg'ona, O'zbekiston

MAQOLA HAQIDA

Kalit soʻzlar: gender tengligi, aksiologiya, qadriyat, ijtimoiy falsafa, ijtimoiy adolat, inson qadri, barqaror rivojlanish, fuqarolik jamiyati, teng imkoniyatlar, qadriyatlar transformatsiyasi.

Annotatsiya: Ushbu maqolada gender tengligining aksiologik mohiyati zamonaviy ijtimoiy-falsafiy yondashuvlar asosida tahlil qilinadi. Gender tengligi inson huquqlari, ijtimoiy adolat, erkinlik, teng imkoniyat va inson qadrini ta'minlovchi fundamental qadriyat sifatida talqin etiladi. Tadqiqot davomida klassik va zamonaviy falsafiy qarashlar qiyosiy tahlil qilinib, gender tengligining qadriyatlar tizimidagi oʻrni, uning ijtimoiy barqarorlik, fuqarolik jamiyati va barqaror rivojlanish bilan oʻzaro bogʻliqligi yoritiladi. Shuningdek, xalqaro tashkilotlar tomonidan ishlab chiqilgan gender siyosati tamoyillari hamda Oʻzbekistonda amalga oshirilayotgan islohotlarning aksiologik mazmuni ilmiy jihatdan baholanadi. Muallif gender tengligini faqat huquqiy yoki siyosiy kategoriya sifatida emas, balki jamiyatning ma'naviy taraqqiyoti va ijtimoiy birdamligini ta'minlovchi qadriyatlar tizimining ajralmas elementi sifatida asoslaydi.

АКСИОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ГЕНДЕРНОГО РАВЕНСТВА: СОВРЕМЕННЫЕ СОЦИАЛЬНО-ФИЛОСОФСКИЕ ПОДХОДЫ

Маликахон Содикжоновна Ганиева

Исследователь Ферганского государственного университета,

доктор философии (PhD) по философским наукам

Научный идентификационный номер: FFR-0526-0112

E-mail: malika.ganiev85_fsu@mail.ru

Фергана, Узбекистан

О СТАТЬЕ

Ключевые слова: гендерное равенство, aksiologiya, ценности, социальная философия, социальная справедливость, человеческое достоинство, устойчивое развитие, гражданское общество, равные возможности.

Аннотация: В статье исследуются aksiologicheskie osnovy гендерного равенства с позиций современной социальной философии. Гендерное равенство рассматривается как фундаментальная ценность, обеспечивающая права человека, социальную справедливость, свободу личности и равные возможности. На основе сравнительного анализа классических и современных философских концепций раскрывается место гендерного равенства в системе общественных ценностей, его влияние на социальную стабильность,

развитие гражданского общества и устойчивое развитие. Особое внимание уделяется анализу международных подходов и реформ, реализуемых в Республике Узбекистан. Автор обосновывает гендерное равенство как важнейший элемент ценностной системы современного общества.

Kirish. XXI asrda gender tengligi inson huquqlari, demokratik taraqqiyot va barqaror rivojlanishning eng muhim mezonlaridan biri sifatida e'tirof etilmoqda. Ijtimoiy munosabatlarning murakkablashuvi, raqamli transformatsiya, globallashuv jarayonlari hamda mehnat bozoridagi strukturaviy o'zgarishlar gender munosabatlarini qayta ko'rib chiqishni taqozo etmoqda. Shu sababli gender tengligi nafaqat huquqiy yoki siyosiy masala, balki jamiyatning qadriyatlar tizimini belgilovchi ijtimoiy-falsafiy hodisa sifatida ham alohida ilmiy ahamiyat kasb etmoqda. Aksiologiya qadriyatlarining mohiyati, shakllanish qonuniyatlari va jamiyat taraqqiyotidagi o'rnini o'rganuvchi falsafiy yo'nalish hisoblanadi. Mazkur nuqtai nazardan qaralganda gender tengligi insonning biologik yoki ijtimoiy farqlarini inkor etuvchi g'oya emas, balki har bir shaxsning qadr-qimmati, huquq va erkinliklari hamda o'z salohiyatini ro'yobga chiqarish imkoniyatlarini teng e'tirof etishga asoslangan universal qadriyatdir [1]. Klassik falsafada insonning qadr-qimmati, adolat va tenglik masalalari Aristotel, Immanuel Kant hamda Jon Lokk asarlarida turli jihatlaridan yoritilgan. Zamonaviy ijtimoiy-falsafiy tafakkurda esa J. Rawls, A. Sen, M. Nussbaum, N. Fraser va boshqa olimlar gender tengligini ijtimoiy adolat, imkoniyatlar tengligi va inson taraqqiyotining ajralmas omili sifatida izohlaydilar [2].

O'zbekiston Respublikasida ham gender tengligini ta'minlash davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida belgilangan. So'nggi yillarda qabul qilingan normativ-huquqiy hujjatlar, xotin-qizlarning siyosiy, iqtisodiy va ijtimoiy faolligini qo'llab-quvvatlashga qaratilgan dasturlar gender tengligini ta'minlashning institutsional asoslarini mustahkamlamoqda [3]. Biroq mazkur jarayonlarning aksiologik mohiyatini ochib berish, gender tengligini jamiyat qadriyatlar tizimining tarkibiy elementi sifatida tadqiq etish hali ham dolzarb ilmiy vazifalardan biri bo'lib qolmoqda. Ushbu maqolaning dolzarbligi ham gender tengligining ijtimoiy-falsafiy va aksiologik asoslarini zamonaviy ilmiy qarashlar asosida tizimli tahlil qilish, uning ijtimoiy barqarorlik hamda demokratik taraqqiyotdagi o'rnini ilmiy jihatdan asoslash zarurati bilan belgilanadi.

Tadqiqot maqsadi. Gender tengligining aksiologik asoslarini zamonaviy ijtimoiy-falsafiy yondashuvlar nuqtai nazaridan tahlil qilish, uning ijtimoiy qadriyat sifatidagi mohiyatini ochib berish hamda demokratik jamiyat va barqaror rivojlanishdagi o'rnini ilmiy asoslash.

Tadqiqot vazifalari quyidagilardan iborat: gender tengligi tushunchasining aksiologik mohiyatini aniqlash; klassik va zamonaviy ijtimoiy-falsafiy nazariyalarda gender tengligining talqinlarini qiyosiy tahlil qilish; gender tengligining asosiy ijtimoiy qadriyatlar bilan o‘zaro bog‘liqligini yoritish; xalqaro tajriba va O‘zbekiston amaliyotini aksiologik nuqtai nazardan tahlil qilish; gender tengligini mustahkamlashga xizmat qiluvchi ijtimoiy-falsafiy yondashuvlarni umumlashtirish.

Tadqiqot metodologiyasi. Tadqiqotda dialektik, aksiologik, tarixiylik va mantiqiylik, tizimli tahlil, qiyosiy-komparativ hamda sivilizatsion yondashuvlardan foydalanildi. Shuningdek, gender tengligi bo‘yicha xalqaro konvensiyalar, BMTning Barqaror rivojlanish maqsadlari, zamonaviy ijtimoiy-falsafiy konsepsiyalar hamda O‘zbekiston Respublikasining normativ-huquqiy hujjatlari nazariy va metodologik manba sifatida qo‘llanildi. Tadqiqot jarayonida falsafiy umumlashtirish, konseptual modellashtirish va ilmiy interpretatsiya usullaridan foydalanildi, bu esa gender tengligining aksiologik mohiyatini keng qamrovda tahlil qilish imkonini berdi.

Natijalar. Gender tengligining aksiologik mohiyati: nazariy yondashuvlar tahlili. Tadqiqot davomida aniqlanishicha, gender tengligi zamonaviy ijtimoiy-falsafiy tafakkurda faqat erkak va ayollarning teng huquqliligini ifodalovchi huquqiy norma emas, balki jamiyatning ma'naviy rivojlanish darajasini belgilovchi fundamental aksiologik kategoriya sifatida shakllanmoqda. Uning mazmuni inson qadr-qimmati, ijtimoiy adolat, teng imkoniyat, erkin tanlov va o‘zaro hurmat kabi umuminsoniy qadriyatlar bilan uzviy bog‘liqdir [1]. Aksiologik nuqtai nazardan qaralganda, gender tengligi har qanday shaxsning biologik yoki ijtimoiy xususiyatlaridan qat'i nazar, uning inson sifatidagi qadrini tan olishga asoslanadi. Shu jihatdan gender tengligi jamiyatdagi ijtimoiy munosabatlarni tartibga soluvchi axloqiy-me'yoriy tizimning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Klassik falsafada tenglik g‘oyasi ko‘proq huquqiy va siyosiy mazmunda talqin etilgan bo‘lsa, zamonaviy ijtimoiy falsafada u qadriyatlar tizimi bilan chambarchas bog‘langan. Ayniqsa, J. Rawlsning adolat nazariyasi, A. Sen va M. Nussbaumning imkoniyatlar (Capability Approach) konsepsiyasi hamda N. Fraserning ijtimoiy tan olinishi nazariyasi gender tengligini jamiyatning barqaror rivojlanishini ta'minlovchi asosiy qadriyatlardan biri sifatida izohlaydi [2].

Jadval ma'lumotlari shuni ko'rsatadiki, gender tengligi alohida qadriyat emas, balki o'zaro bog'liq bo'lgan aksiologik tizimni tashkil etadi. Mazkur tizimning har bir elementi jamiyatning ijtimoiy barqarorligi va demokratik taraqqiyotiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

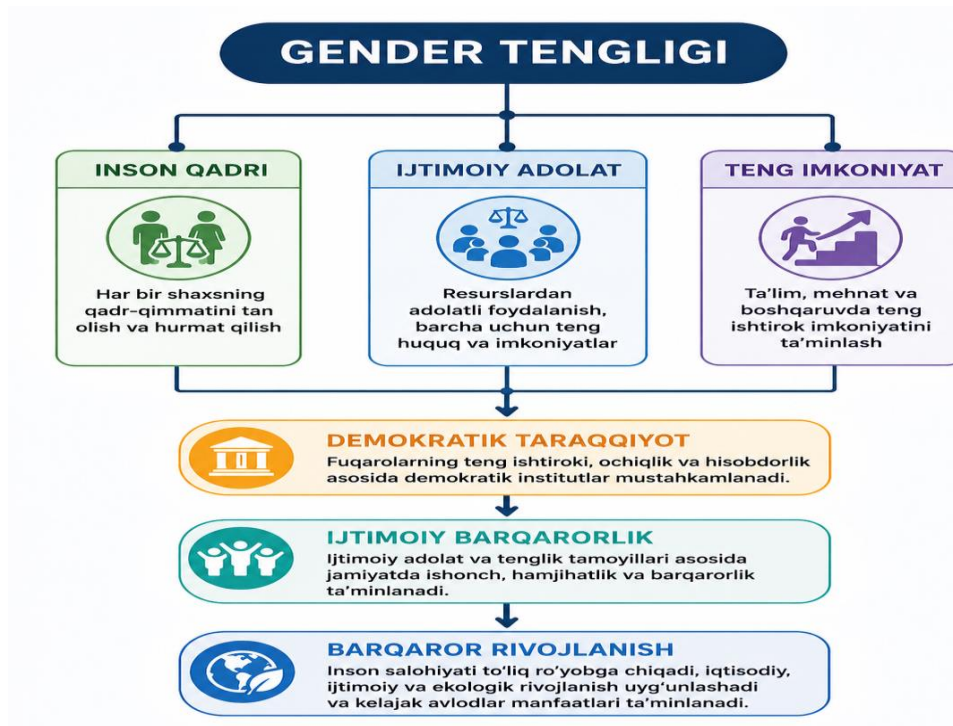
Zamonaviy ijtimoiy-falsafiy maktablarda gender tengligining talqini

Nazariy manbalar tahlili gender tengligi masalasiga turli falsafiy maktablar turlicha yondashishini ko'rsatdi.

Liberal falsafa vakillari gender tengligini shaxsiy erkinlik va huquqiy tenglik tamoyillari orqali izohlaydi. Ularning fikricha, davlatning asosiy vazifasi barcha fuqarolar uchun teng imkoniyatlarni yaratishdan iborat [3]. Kommunitar yondashuv esa gender tengligini faqat individual huquqlar orqali emas, balki oila, mahalla va jamiyatning umumiy qadriyatlari bilan uyg'un holda ko'rib chiqadi. Ushbu yondashuv ijtimoiy birdamlik va o'zaro mas'uliyat tamoyillariga alohida e'tibor qaratadi [4]. Feministik falsafa gender tengsizligining tarixiy va institutsional sabablarini tahlil qilib, ayollarning siyosiy, iqtisodiy va madaniy hayotdagi ishtirokini kengaytirishni ijtimoiy adolatning muhim sharti sifatida baholaydi [5].

Postmodern yondashuv esa genderni qat'iy biologik kategoriya emas, balki ijtimoiy konstruktsiya sifatida talqin qiladi. Mazkur qarash gender munosabatlarini o'zgaruvchan ijtimoiy hodisa sifatida tushuntirish imkonini beradi [6].

Olib borilgan tahlillar asosida gender tengligining aksiologik modeli ishlab chiqildi.

Mazkur modelga ko'ra, gender tengligi inson qadri, ijtimoiy adolat va teng imkoniyatlarning integratsiyasi natijasida shakllanadigan aksiologik tizimdir. Ushbu tizim demokratik taraqqiyot orqali ijtimoiy barqarorlikni ta'minlaydi hamda barqaror rivojlanishning muhim omiliga aylanadi.

Gender tengligining aksiologik indikatorlari. Tadqiqot davomida gender tengligini baholashning quyidagi asosiy aksiologik indikatorlari ishlab chiqildi.

JADVAL 2
GENDER TENGLIGINI BAHOLASHNING AKSIOLOGIK INDIKATORLARI

INDIKATOR	BAHOLASH MEZONI	KUTILAYOTGAN NATIJA
1. INSON QADRIGA HURMAT	Diskriminatsiyaning kamayishi	O'zaro ishonchning ortishi
2. TENG IMKONIYAT	Ta'lim va bandlikdagi tenglik	Inson kapitalining rivojlanishi
3. IJTIMOYIY ADOLAT	Qonun oldida tenglik	Barqaror ijtimoiy muhit
4. FUQAROLIK FAOLLIGI	Qaror qabul qilishdagi ishtirok	Demokratik boshqaruv
5. OILA INSTITUTIDAGI HAMKORLIK	Mas'uliyatning teng taqsimlanishi	Sog'lom oilaviy muhit

Yuqoridagi indikatorlar gender tengligini faqat statistik ko'rsatkichlar orqali emas, balki jamiyatning qadriyatlar tizimidagi real o'zgarishlar asosida baholash imkonini beradi.

O'zbekiston tajribasining aksiologik tahlili. O'zbekistonda amalga oshirilayotgan gender siyosati so'nggi yillarda yangi bosqichga ko'tarildi. Xotin-qizlarning siyosiy faolligini oshirish, ta'lim va tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash, oilaviy zo'ravonlikning oldini olish hamda davlat boshqaruvida ayollar ulushini kengaytirishga qaratilgan islohotlar gender tengligini amaliy jihatdan mustahkamlashga xizmat qilmoqda [7]. Shu bilan birga, tadqiqot natijalari gender tengligini faqat normativ-huquqiy hujjatlar orqali emas, balki jamiyatning qadriyatlar tizimini takomillashtirish, ta'lim orqali gender madaniyatini rivojlantirish va fuqarolarning gender masalalariga nisbatan ijobiy munosabatini shakllantirish orqali barqaror natijalarga erishish mumkinligini ko'rsatdi. Izlanishlar gender tengligi ijtimoiy barqarorlikning oqibati emas, balki uni shakllantiruvchi asosiy aksiologik omillardan biridir. Shu bois uni baholashda huquqiy va iqtisodiy mezonlar bilan bir qatorda jamiyatning qadriyatlar tizimidagi transformatsiyalarni ham hisobga olish zarur.

Muhokama. Olib borilgan tadqiqot natijalari gender tengligini faqat huquqiy yoki siyosiy institut sifatida talqin qilish uning ijtimoiy mohiyatini to'liq ochib bera olmasligini ko'rsatdi. Zamonaviy jamiyat taraqqiyotida gender tengligi, avvalo, insonning qadr-qimmati, ijtimoiy adolat va teng imkoniyatlar haqidagi qadriyatlar tizimi bilan uzviy bog'liq bo'lgan aksiologik hodisadir. Aynan shu jihat uni boshqa ijtimoiy institutlardan farqlaydi. Tahlillar shuni ko'rsatdiki, aksiologik yondashuv gender tengligini faqat erkak va ayollarning huquqiy tengligi doirasida emas, balki shaxsning jamiyatdagi o'rni, ijtimoiy e'tirofi va o'z salohiyatini erkin namoyon etish imkoniyatlari bilan bog'liq holda talqin qilish imkonini beradi. Bunday yondashuv gender siyosatini inson kapitalini rivojlantirish, ijtimoiy birdamlikni mustahkamlash hamda demokratik boshqaruv samaradorligini oshirishning muhim omillaridan biri sifatida ko'rishga xizmat qiladi [8]. Xalqaro tajriba tahlili shuni ko'rsatadiki, rivojlangan davlatlarda gender tengligi masalasi ko'proq iqtisodiy samaradorlik yoki mehnat bozori bilan bog'liq ko'rsatkichlar orqali baholanadi. Biroq mazkur tadqiqot natijalari gender tengligini faqat statistik indikatorlar asosida baholash yetarli emasligini ko'rsatdi. Jamiyatdagi qadriyatlar tizimi, oilaviy munosabatlar, madaniy stereotiplar, fuqarolarning gender tengligiga munosabati va ijtimoiy ong darajasi ham ushbu jarayonning muhim tarkibiy qismlaridir [9].

O'zbekiston sharoitida gender tengligi bo'yicha amalga oshirilayotgan islohotlar ijobiy natijalar berayotgan bo'lsa-da, ularning uzoq muddatli samaradorligi ko'p jihatdan jamiyatning aksiologik transformatsiyasi bilan bog'liq. Agar gender tengligi faqat qonunchilik darajasida emas, balki oilada, ta'lim tizimida, mehnat jamoalarida va fuqarolik jamiyati institutlari faoliyatida qadriyat sifatida qaror topsa, uning ijtimoiy barqarorlikka ta'siri yanada kuchayadi. Mazkur tadqiqotning ilmiy yangiligi shundaki, unda gender tengligi ijtimoiy-falsafiy aksiologiya nuqtai

nazaridan kompleks tizim sifatida talqin qilindi hamda uning asosiy qadriyat komponentlari o'zaro bog'liq model ko'rinishida tizimlashtirildi. Taklif etilgan konseptual yondashuv gender tengligini baholashda faqat huquqiy yoki iqtisodiy mezonlar bilan cheklanmasdan, ijtimoiy ong, madaniyat va qadriyatlar transformatsiyasini ham hisobga olish zarurligini asoslaydi.

Xulosa. Tadqiqot natijalari asosida quyidagi ilmiy xulosalarga kelindi:

1. Gender tengligi zamonaviy ijtimoiy falsafada inson qadr-qimmati, ijtimoiy adolat va teng imkoniyatlar tamoyillariga tayanuvchi fundamental aksiologik kategoriya sifatida namoyon bo'ladi.
2. Gender tengligining ijtimoiy ahamiyati faqat huquqiy normalar bilan emas, balki jamiyatda shakllangan qadriyatlar tizimi, madaniy me'yorlar va ijtimoiy ong darajasi bilan belgilanadi.
3. Tadqiqot davomida gender tengligining aksiologik modelini tashkil etuvchi inson qadri, teng imkoniyat, ijtimoiy adolat, erkinlik va hamkorlik kabi asosiy qadriyat komponentlari tizimlashtirildi hamda ularning o'zaro bog'liqligi ilmiy jihatdan asoslandi.
4. Xalqaro falsafiy yondashuvlar va zamonaviy ilmiy konsepsiyalar tahlili gender tengligini demokratik jamiyat va barqaror rivojlanishning muhim aksiologik omillaridan biri sifatida e'tirof etayotganini ko'rsatdi.
5. O'zbekiston sharoitida gender tengligini mustahkamlash milliy qadriyatlarni saqlagan holda umuminsoniy demokratik tamoyillarni uyg'unlashtirish asosida amalga oshirilishi maqsadga muvofiqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

- [1]. Martha C. Nussbaum. *Creating Capabilities: The Human Development Approach*. – Cambridge, MA: Harvard University Press, 2011. – 237 p.
- [2]. John Rawls. *A Theory of Justice*. Revised Edition. – Cambridge, MA: Harvard University Press, 1999. – 560 p.
- [3]. Amartya Sen. *Development as Freedom*. – New York: Alfred A. Knopf, 1999. – 366 p.
- [4]. Michael Sandel. *Justice: What's the Right Thing to Do?* – New York: Farrar, Straus and Giroux, 2009. – 320 p.
- [5]. Nancy Fraser. *Fortunes of Feminism: From State-Managed Capitalism to Neoliberal Crisis*. – London: Verso, 2013. – 240 p.
- [6]. Judith Butler. *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*. – New York: Routledge, 2006. – 272 p.

[7]. Martha C. Nussbaum. Women and Human Development: The Capabilities Approach. – Cambridge: Cambridge University Press, 2000. – 312 p.

[8]. Jürgen Habermas. The Theory of Communicative Action. Vol. 2: Lifeworld and System: A Critique of Functionalist Reason. – Boston: Beacon Press, 1987. – 457 p.

[9]. Anthony Giddens. The Consequences of Modernity. – Stanford: Stanford University Press, 1990. – 186 p.

O‘zbekiston bo‘yicha normativ-huquqiy manbalar

[10]. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent: O‘zbekiston, 2023.

[11]. O‘zbekiston Respublikasining ***Xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq hamda teng imkoniyatlar kafolatlari to‘g‘risida***gi Qonuni. O‘RQ–562, 2-sentabr 2019-yil.

[12]. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining PF–158-son Farmoni. "O‘zbekiston – 2030" strategiyasi to‘g‘risida. 11-sentabr 2023-yil.

Xalqaro tashkilotlar manbalari

[13]. United Nations. Transforming our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development. – New York: United Nations, 2015.

[14]. United Nations Development Programme. Human Development Report 2023/2024: Breaking the Gridlock: Reimagining Cooperation in a Polarized World. – New York: UNDP, 2024.

[15]. UN Women. Progress on the Sustainable Development Goals: The Gender Snapshot 2024. – New York: UN Women, 2024.